

A fraseoloxía da música na vida cotiá. Un estudo contrastivo (alemán - español)¹

Ana Mansilla²

Universidade de Murcia

No presente artigo baseámonos na linguaxe musical como medio para escudriñar na psicoloxía humana a través da linguaxe fraseolóxica. Noutras palabras, examinamos determinados aspectos coma o carácter, as relacións e as emocións humanas tomando a música como base metafórica.

Neste artigo confróntanse, dende esta perspectiva, as linguas alemá e española e desentráñanse as diferenzas e as similitudes entrámbolos dous sistemas lingüísticos.

Palabras clave: fraseoloxía, música, alemán, español.

In this paper we will focus on musical language as a means for scrutinizing human psychology through phraseology. In other words, we will examine certain aspects such as human character, relations and emotions taking music as a metaphorical basis.

We will compare the German and Spanish languages from this viewpoint in order to unravel the differences and similarities between both language systems.

Key words: phraseology, music, German, Spanish.

0. Introducción

A música confórmase como un código de comunicación que difire sensiblemente da linguaxe natural en canto que é capaz de transmitir unha información con significado propio dentro do seu sistema. A música está sustentada por determinados parámetros coma o ton, a voz, o ritmo, a harmonía ou polos instrumentos. Non cabe dúbida de que estes parámetros son perfectamente extrapolables ó ser humano. De feito, aínda que resulte contradictorio que a música, como moitos musicólogos afirman, traspasa as

¹ Este traballo xurdiu no marco do proxecto de investigación do Ministerio de Educación e Ciencia (código HUM2007-62198/FÍO), dirixido pola profesora Carmen Mellado Blanco e subvencionado con fondos FEDER, que versa sobre fraseoloxía contrastiva do alemán e o español.

² Tradución de Beatriz Vizcaíno Pena e Isabel Giráldez Arias.

fronteiras do expresable, aquela tórnase na linguaxe cotiá asible e adquire personalidade.

Expresións tales como *dar el cante, darse bombo, a bombo y platillo* ou *tocar el piano* non son máis que unha mostraxe minúscula do que pode dar de si o enigmático á vez que máxico mundo da música. A través dela podemos coñecer máis de preto os recantos do ser humano. A música como fenómeno universal forma parte da cultura de tódolos pobos, ademais de constituírse como parte integrante da linguaxe humana.

1. Relacións humanas

A fala está intimamente ligada á natureza da voz (como instrumento humano), así coma ó ton. Este feito inflúe considerablemente no xeito de falar. O ton³ de voz di moito do estado de ánimo, da forma de ser, ou da educación das persoas. Así pois, expresións tales como: *der Ton macht die Musik* (o importante non é o que se di, senón como se di), *der gute Ton*, ou *das gehört zum guten Ton* evidencian bos modais.

A mala educación, en cambio, reflíctese na unidade fraseolóxica (UF)⁴: *in scharfem Ton sprechen*, é dicir, ‘falar cun ton severo ou fusco’. Se a mala educación raia a grosaría, é frecuente oí-la frase *einen fürchtbaren oder ähnlichen Ton am Leibe haben*⁵, ‘saírse de ton’. Así mesmo, existe unha forma de expresa-lo malestar ante o ton empregado polo interlocutor: *den Ton verbitte ich mir* (‘non consinto que se me fale neste ton’).

Cando a voz humana ou un instrumento (e en especial de corda) se desvían ó emitir un son do punto da perfecta entoación, causan desagrado ó oído. Esta idea trasládase en sentido figurado ó ámbito das relacións humanas. Así por exemplo:

*Also dass ich mich im Ton vergriffen habe, das glaube ich nicht, das ist nicht meine Art. Das war eine ruhige Rede von mir, sie war sachlich...*⁶ (‘Que non empreguei o ton axeitado, non o creo, non é o meu estilo. Foi un comentario meu suave, foi obxectivo...’)

A forma de endereita-las malas formas pasa por empregar un ton de voz diferente. Así, por exemplo: *anderen Ton anschlagen, andere Töne anschlagen* e *in dieser Tonart geht es weiter*. En español existen UFs similares como: *dar con el tono acertado, hablar en este tono (y no en otro)*.

O carácter inflúe no volume de ton que emite unha persoa, ata tal punto de que quen se dá aires de grandeza adopta un ton moi particular: cf. al. *grösse Töne spucken/dicke-*

³ O ton de voz está determinado pola lonxitude e masa das cordas vocais. O ton vese alterado ó varia-la presión do aire exhalado e a tensión sobre as cordas vocais. Dependendo da frecuencia á que vibran as cordas vocais o ton será máis grave ou máis agudo.

⁴ Empregaremos as abreviaturas UF/UFs para unidade fraseolóxica (singular e plural respectivamente).

⁵ As UFs equivalentes en español son: *ser de mal tono* o *estar fuera de tono*. Por exemplo: “Aunque estemos en familia, me parece de muy mal tono eso de soltar eructos durante la comida”. (Varela 1996: 273).

⁶ <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/kulturheute/536219/>

*grösse Töne reden/sprechen*⁷, esp. *darse una persona tono*. En ámbolos dous idiomas, alardear non vai asociado unicamente ó ton adoptado, senón tamén ó son que emiten, por unha parte, o bombo: *darse bombo* e, por outra parte, a trompa (instrumento metal de vento): *kräftig/mächtig ins Horn stossen* (trad. lit. ‘soplar na trompa fortemente/enerxicamente’).

O verbo castelán *desentonar* refírese nun sentido translaticio ós modais. Observámolo no seguinte exemplo: *sus aires de superioridad desentonaban en la fiesta*. O sentido figurado de *desentonar* emprégase igualmente para unha elevación indebida do ton de voz que provoca un malestar no ambiente: *no desentones de este modo*. E, por último, unha persoa desentona cando perde vigor ou a súa saúde empeora. As diferenzas que se crean entre dúas persoas poden derivar nunha ruptura da amizade ou dunha relación de compañeirismo. O *Mißton* (ton falso, disonancia) ilústranos esta situación concreta: *unser freundschaftliches Verhältnis wurde durch einen Mißton gestört*, (‘a nosa amizade perdeuse por un malentendido’.)

O ton de loanza que se exemplifica a través da UF *etwas/jemanden in den höchsten Tönen anpreisen/loben*⁸ (trad. lit. “loar algo/alguén no ton máis alto”) carece de equivalente en español, para o cal existen, non obstante, outras UFs similares: *poner a alguien en un pedestal, poner a alguien por las nubes*.

2. As emocións

A **tristura** está encarnada en alemán polo *Brummbass sein* (trad. lit. ‘ser un contraabaixo’) e fai referencia a unha persoa triste que rosma constantemente. O *Brummbass* é a forma coloquial de contraabaixo e, por extensión, unha persoa que adopta un ton de voz moi grave recibe o apelativo de *Brummbass*. O composto está á súa vez formado polo verbo *brummen* que é a onomatopea característica dos osos (gruñir) e dos bóvidos (bruar). Nun sentido figurado a persoa que brúa, dá alaridos de dor, e a que gruñe ou brada emite berros que revelan cólera ou dor violentísima.

Síntomas propios da tristura son a diminución da enerxía e do entusiasmo polas actividades vitais. Aquela produce un impacto no equilibrio mental e o organismo séntese fortemente desestabilizado. O impacto producido reflíctese notablemente na voz, que se debilita (quélbrase) e perde vigor. Esta é profunda e salaiante, sen enerxía. En alemán emprégase para tal efecto a UF *keinen Ton (mehr) hervorbringen* que equivalería en español a *no salirlle la voz a alguien*. Expresións similares en español

⁷ Cf. “Aproximación a la fraseología metalingüística del alemán. Las locuciones verbales con *reden, sagen y sprechen*” de Ferran Robles i Sabater, Universitat de València (España) en: <http://www.uv.es/anglogermanica/2005/Robles.htm>

Ich hab mir jetzt mal alles durch gelesen und muss feststellen das die meisten Leute hier offensichtlich nur grosse Töne reden aber nicht wirklich Ahnung haben von dem was Sie sagen. [Xa lin todo e teño que advertir que aquí a maioría da xente dáse moitos aires pero realmente non teñen nin idea do que din].

⁸ *Also, ich kann dieses Rezept auch nur in höchsten Tönen loben!!* [Eu só podo loar esa receita]. <http://www.chefkoch.de/rezepte/76891029335253/Fenchel-Tomaten-Spagetti.html>

que representan a imaxe de tristura son: *con un hilo de voz* e *con la voz quebrada*⁹. Esta última UF transpórtanos a unha situación verdadeiramente arrepiante: a perda dun ser querido, a ruptura afectivo-sentimental con alguén, circunstancias laborais extremas, etc. O efecto fisiolóxico recae na perda da capacidade de fala, a voz deixa practicamente de existir polo efecto de conmoción causado polas circunstancias adversas. Geck (2003: 236) sinala a metáfora seguinte: “tener una emoción negativa es tocar un instrumento”, unha metáfora que non se axusta a ningunha das demais metáforas xerais. Cita como exemplos: *Triübsal blasen*, *Trauer blasen*, (‘estar triste’) entre outros.

A **alegría** vén acompañada dun ton máis alegre e, xa que logo, máis agudo. Así pois, *ponerse a tono*, quere dicir animarse ou estar animado. Tanto as castañolas como as ferreñas¹⁰ son representativas para expresar un estado de ánimo xovial e alegre: *estar como unas castañuelas*, *estar como unas sonajas*. Por cuestións histórico-culturais non se produce unha similitude de significado connotativo nun contexto xermano¹¹.

Atopamos expresións metafóricas en alemán que utilizan instrumentos de diversa natureza coma o violín, o timbal ou a trompeta como representacións simbólicas da alegría ou da felicidade: *Jdm. hängt der Himmel voller Geigen*¹², *mit Pauken und Trompeten feiern*.¹³

O primeiro exemplo, *jdm. hängt der Himmel voller Geigen*, está estreitamente relacionado co estado de namoramento: “todo é cor de rosa” (cf. Geck 2003: 244). En alemán a simboloxía da cor trasládase á imaxe dos violíns (nalgúns dicionarios menciónanse os contrabaixos) que colgan do ceo. O segundo exemplo *mit Pauken und Trompeten feiern* (‘celebrar con timbais e trompetas’) é unha alusión a un acontecemento celebrado ó grande, como se diría en galego. Os timbais sempre se utilizaron dende as civilizacións antigas para propósitos cerimoniais e militares, así como para festividades relacionadas coa relixión e eran tan defendidos coma os estandartes ou as bandeiras. Con frecuencia, os timbais acompañaban os trompetistas de corte e mesmo ámbolos dous pertencían ó mesmo gremio. Na época dos músicos de

⁹ *Con la voz quebrada, aseguro que a Veracruz no pudo darle todo, porque él quería darle el campeonato, a lo que hizo una pausa de unos minutos para recuperar el aliento y dejar salir unas lágrimas.* <http://www.eluniversal.com.mx/notas/407092.html>

¹⁰ Par ou pares de chapas de metal que, atravesadas por un arame, colócanse nalgúns xoguetes e instrumentos rústicos para facelas soar axitándoas.

¹¹ As castañolas son un instrumento de percusión de orixe fenicia que se expandiu maioritariamente polos países do Mediterráneo. España converteunas nun instrumento nacional como tamén a guitarra ou a música flamenca.

¹² *Wonnemonat Mai! Die Natur blüht auf, die Hormone spielen verrückt, der Himmel hängt voller Geigen! Nichts ist leichter als sich im Mai zu verlieben und sich zu trauen, „Ja“ zu sagen.* [¡Que maravilloso é o mes de maio! A natureza florece, as hormonas alétranse, a vida é de cor de rosa. Non hai nada máis fácil ca namorarse en maio e atreverse a da-lo ‘si’]. <http://www.berlinonline.de/liebe-und-dating/liebeswissen/liebesmonat-mai/index.php>

¹³ *Der Aufstieg in die A-Klasse, mit Pauken und Trompeten gefeiert, bot dafür die notwendige Motivation.* [O ascenso a 1ª división, festexado por todo o alto, deu a motivación necesaria.] http://www.sv-gommersheim.de/r_08_historie.htm

palacio este gremio gozaba de gran prestixio. De aí que a expresión *mit Pauken und Trompeten* traia consigo a creación dunha atmosfera, dun ambiente agradable e festivo acorde cun estado de ánimo alegre e xovial.

A corda dos instrumentos de corda, tales como a guitarra, a arpa, o piano e a familia do violín é unha fonte de vibracións. Estas cordas están feitas dun material flexible que se mantén tenso para que se consiga unha vibración máis libre. Antigamente usábase a tripa de touro e de ovella para face-las cordas da familia do violín debido ó seu cálido timbre e ós seus harmónicos característicos. Hoxe en día recórrese a outros materiais, posto que as cordas de tripa tenden a desafinar e a romper facilmente.

De feito, a expresión *zartbesaitet sein* ('ser sensible') (cf. Schemann 1989:54) fai referencia a unha persoa moi **sensible**, fráxil e delicada, semellante ás cordas da familia do violín. Dado o seu estado emocional tan fráxil, estas persoas teñen que ser tratadas dun modo moi especial, coma cordas dun violín. En español correspóndese cos seguintes fraseoloxismos: *dar en la fibra sensible de alguien*, *tocar la cuerda sensible*¹⁴.

A **boa sorte** ou fortuna en alemán vai especificada en forma de invocación a través da expresión: *Gott sei's getrommelt und gepfiffen!*¹⁵ Willberg (1963: 213) sinala ademais outra acepción no logro dunha acción como: "Eine gelungene Sache begrüßt man: *Gott sei's getrommelt und gepfiffen!*". ('Cando unha cousa sae ben dise: ¡Loado sexa Deus!')

A expresión de **sorpresa** acompáñase en alemán polo golpe de timbal: *wie ein Paukenschlag wirken/dröhnen/einschlagen*. ('impactar/resoar/golpear coma un golpe de timbal') En cambio, en español visualízase aquela a través do efecto da auga fría: *ducha de agua fría*. Así mesmo, o ton pode provocar unha sensación de sorpresa maioritariamente agradable en *das sind ja ganz neue Töne*¹⁶ ('¡Que novidade!')

O **medo** en alemán relaciónase coa seguinte UF: *eine Pfeife sein* ('ser un silbato'). En cambio, non se atopa a devandita asociación cos instrumentos de corda e vento respectivamente para expresa-lo mesmo sentimento en español.

A opereta é un tipo de xénero musical animado e satírico cunha trama argumental inverosímil e disparatada. Consiste nun espectáculo escénico intercalado por bailes

¹⁴ *En este mi primer libro, he tratado de suscitar emoción estética, de suscitar goce anímico e incluso visceral: por eso se habla tanto de comida y de embriaguez. Lo que me interesa como autor es tocar la cuerda sensible en determinados lectores....*
http://www.andes.missouri.edu/andes/Cronicas/MR_Cantantes.html

¹⁵ *Nun sind alle Teile in Bearbeitung, auch die Motoren und der Stromabnehmer. Die Motoren sind in hervorragendem Zustand und müssen nicht - Gott sei's getrommelt und gepfiffen - neu gewickelt werden... .* [Agora estanse elaborando tódalas pezas, os motores e a toma de corrente tamén. Os motores son excelentes e, grazas a Deus, non hai que volvelos bobinar].
<http://www.tramforum-basel.ch/tools/wbb2/thread.php?threadid=1518&page=4&sid=39cbe285bc386fed4f2b0a170afbda23> (22.05.07).

¹⁶ *Oha, jetzt wird der Bairischlehrer verteidigt. Das sind ja ganz neue Töne....* [Carai, agora estase defendendo ó profesor de Baviera.! Que novidade!]
<http://burnster.de/un-dunking-moi-alto/feed>

coma o rigodón ou o cancán e cancións. Partindo desta breve definición, podemos transportar esta idea á linguaxe cotiá, chea de situacións disparatadas por considerarse que están fóra de lugar.

O termo *operettenhaft* ('opereta') atribúese a un feito **ridículo** que, carente de toda a seriedade que merece, desata un estado emocional de irritación. O termo *opereta* ten unha gran cabida no contexto político: *una opereta política, un concejal de opereta, la opereta del Gobierno, espectáculo de opereta, golpe de Estado de opereta, caída de opereta, derecha de opereta, nacionalistas de opereta*, etc.

A sensación de **enfado** está vinculada metaforicamente en español co bemo¹⁷: *el asunto/ la cosa tiene bemoles*.

3. O carácter

O timbre dalgúns instrumentos ten a propiedade de causar un efecto de sorpresa. A trompa pode emitir sons tanto suaves coma ásperos e duros. Orixinariamente usábanse as trompas nas cazarías e no Barroco estaban representadas pola nobreza, a realeza ou a divindade. É frecuente relacionalo fraseoloxismo *ins Horn stoßen* cunha actitude de **presunción** e arrogancia. O bombo na expresión *darse bombo* sería o referente metafórico en español.

Tómase como imaxe a orde de disposición dunha orquestra sinfónica para facer referencia ó carácter de **protagonismo**. O equipo instrumental dunha orquestra consta fundamentalmente de instrumentos de corda, de vento e de percusión. Nos instrumentos de corda os violíns divídense á súa vez en primeiro¹⁸ e segundo violín. Aqueles son os protagonistas indiscutibles da orquestra. Efectivamente, o fraseoloxismo *die erste Geige spielen* ('tocar o primeiro violín') dános conta deste feito, que ten como equivalente en español *llevar la voz cantante*. Do mesmo xeito, o que manda e ten autoridade nun asunto *lleva la batuta*. Pola contra, os segundos violíns quedan relegados a un segundo plano: *die zweite Geige spielen* ('tocar o segundo violín')

Cando hai que tomar **medidas estritas** ou severas, estas teñen o seu reflexo no ton ou nas cordas dun instrumento: *einen anderen Ton anschlagen, andere Saiten aufspielen/ aufziehen* ('mudar de ton/ empregar outro ton/ empregar outro ton máis severo') Pola contra, se se adoptan **medidas máis flexibles** e polo tanto menos estritas, as cordas que se empregan soportan unha presión menor: *mildere/gelindere Saiten aufziehen/aufspannen* ('empregar un ton máis suave, menos severo'). En español cabe mencionar: *no se debe apretar hasta que salte la cuerda*.

¹⁷ O bemo é un signo musical que serve para modifica-lo son. A alteración escríbese antes da nota e esta baixa un semitón cromático.

¹⁸ Denomínase concertino o primeiro violín da sección de violíns primeiros dentro dunha orquestra. O concertino ten unha responsabilidade moi grande: se se equivoca fai fallar a toda a orquestra. Como violín principal, despois de que o primeiro óboe dá a nota *la*, el é o encargado de afina-los demais músicos.

Atribuírlle a unha persoa o cualificativo de *pfiffig*¹⁹ é considerala **astuta** e hábil, é dicir, alguén que logra artificiosamente calquera fin. Descoñécese a orixe verdadeira do termo, pero talvez teña que ver co sinal que facían os pícaros e a xente pícara co asubío ou frautín como contrasinal para cometer algunha estafa ou realizar algún acto ilícito. En español, non aparecen documentadas expresións musicais que fagan referencia á astucia. Existe a UF *ser buena guitarra* (Cf. Rodríguez Vida 2004: 34), aínda que é máis corrente empregar outros fraseoloxismos como *saber mucho latín*, *ser un zorro* ou *no tener un pelo de tonto* en relación co carácter astuto e renarte. Encravado dentro do mundo dos frautíns, unha persoa é un frautín, é dicir, *eine Pfeife sein*, cando é considerada incompetente no seu traballo. Este fraseoloxismo esténdese a unha persoa **parva** ou babeca e limitada nas súas capacidades: *ser un ceporro*, *faltarle un hervor a alguien*.

A persoa **indiscreta** caracterízase, entre outros trazos, por revelar máis do que debe, divulgar un segredo ou unha determinada información sen pensalo dúas veces e gustar de osmar en casas alleas. En alemán o trombón actúa de imaxe para connotar a divulgación indebida dunha información: *eine Wahrheit, eine Neuigkeit ausposaunen, die große Posaune blasen* (trad. lit. ‘publicar unha noticia, unha novidade, toca-lo trombón grande.)

4. Conclusións

No presente artigo centrámonos no eido da psicoloxía humana para extraer de aí o carácter, as sensacións e emocións así como as relacións humanas que están involucradas no mundo metafórico da música. A influencia do universo musical na linguaxe é palpable e o ser humano fai uso deste de modo inconsciente. A análise contrastiva achega luz sobre as diversas diverxencias existentes en ámbalas dúas culturas á hora de tomar como base metafórica a linguaxe musical. Constatamos que no que atinxe ós bos modais, o piar fundamental descansa na voz humana a través do ton, do cal derivan a maioría das expresións metafóricas: *der Ton macht die Musik, der gute Ton, sich im Ton vergeifen. Todo depende del tono, buen tono, equivocarse en el tono*, etc. No que concirne ás emocións chamóuno-la atención un uso maior en alemán de instrumentos de vento e de percusión que connotan alegría (*Pauke e Trompete*, “timbal e trompeta”) tristura (*Bass*, baixo), sorpresa (*Paukenschlag*, golpe de timbal). En contraste, empréganse na nosa cultura as castañolas e as ferreñas para a alegría fronte ó bemol que connota enfado. No que respecta ó carácter humano, a presunción alemá está ligada ó son da trompa, fronte ó bombo en español. As medidas adoptadas para resolver un asunto enlazan coas cordas nos instrumentos de corda en ámbolos dous idiomas fronte ó afán de protagonismo que amosa a súa motivación metafórica unicamente en alemán a través do violín: *die erste Geige spielen* fronte a *llevar la voz cantante*.

¹⁹ *Wenn einer seine Ziele zu erreichen versteht, hat er den Pfiff raus. So bedeutet pfiffig „schlau, verschlagen, gerissen. Willberg (1963: 210). (Se un comprende os fins que ten que acadar, entón xa deu co truco. De xeito que pfiffig significa astuto, listo, vivo.)*

Aínda arriscándonos a afirmar que a lingua alemá é máis proclive a un uso metafórico da música na vida cotiá, debería procederse a un estudo baseado nun corpus máis extenso que constatase a devandita afirmación.

Referencias bibliográficas

- GECK, Sabine (2003): *Actividad intelectual y emociones: dos modelos cognitivos metafóricos en alemán y español*. Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial, Valladolid.
- RODRÍGUEZ VIDA, Susana (2004): *Diccionario temático de frases hechas*. Editorial Columbus, Santiago de Compostela.
- SCHEMANN, Hans (1989): *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. Sraelener Manuskripte Verlag, Straelen.
- VARELA, Fernando e KUBARTH, Hugo (1996): *Diccionario fraseológico del español moderno*. Gredos, Madrid.
- WILLBERG, Max (1963): “Die Musik im Sprachgebrauch” en Walter HENSEN (eds.): *Muttersprache. Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache*, Gesellschaft für Deutsche Sprache, Lüneburg, 201-221.

Referencias electrónicas

DEUTSCHLANDFUNK

<http://www.dradio.de/dlf/sendungen/kulturheute/536219/> (Consulta: 18.05.07)

ROBLES I SABATER, Ferrán (2005): Aproximación a la fraseología metalingüística del alemán. Las locuciones verbales con *reden, sagen y sprechen* en *Revista Anglogermánica*, 2005.

<http://www.uv.es/anglogermanica/2005/Robles.htm> (Consulta: 18.05.07)

CHEFKOCH-Rezepte

<http://www.chefkoch.de/rezepte/76891029335253/Fenchel-Tomaten-Spagetti.html>

<http://www.berlinonline.de/liebe-und-dating/liebeswissen/liebesmonat-mai/index.php> (Consulta: 20.05.07)

http://www.sv-gommersheim.de/r_08_historie.htm (Consulta: 20.05.07)

TRAMFORUM BASEL

<http://www.tramforum-basel.ch/tools/wbb2/thread.php?threadid=1518&page=4&sid=39cbe285bc386fed4f2b0a170afbda23> (Consulta: 22.05.07).

http://www.andes.missouri.edu/andes/Cronicas/MR_Cantantes.html (Consulta: 22.05.07)

<http://www.eluniversal.com.mx/notas/407092.html> (Consulta: 23.05.07).

<http://burnster.de/un-dunking-moi-alto/feed/> (Consulta: 23.05.07)

<http://www.blogigo.de/Lapared/Allein/20/> (Consulta: 23.05.07)